

URBANIZATION PROCESSES IN KAZAKHSTAN AT THE END OF THE 20TH CENTURY AND THE BEGINNING OF THE 21ST CENTURY

Shokhista Khamraqulova

Associate Professor, Department of World History

Samarkand State University named after Sharof Rashidov

Email: hamroqulovashohista@gmail.com

Samarkand, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: Kazakhstan, urbanization, megacity, migration, agglomeration, Almaty, Astana, Shymkent, demography.

Received: 20.05.26

Accepted: 21.05.26

Published: 22.05.26

Abstract: This article analyzes urbanization processes in Kazakhstan during the late twentieth and early twenty-first centuries and examines the transformation of major cities into megacities. The study focuses on economic, demographic and territorial factors of urbanization, migration trends and regional characteristics of urban development. Using Almaty, Astana and Shymkent as case studies, the paper evaluates both positive and negative consequences of urban growth and transformation.

XX ASR OXIRI VA XXI ASR BOSHLARIDA QOZOG‘ISTONDA URBANIZATSIYA JARAYONLARI

Shoxista Xamraqulova

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti

Jahon tarixi kafedrasi dotsenti

hamroqulovashohista@gmail.com

Samarqand, O‘zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit so‘zlar: Qozog‘iston, urbanizatsiya, megapolis, migratsiya, aglomeratsiya, Olmaota, Ostona, Shymkent, demografiya, urban rivojlanish.

Annotatsiya: Mazkur maqolada Qozog‘iston Respublikasida XX asr oxiri va XXI asr boshlarida kechgan urbanizatsiya jarayonlari hamda yirik shaharlarning megapolislarga aylanish bosqichlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda urbanizatsiyaning iqtisodiy, demografik va hududiy omillari, ichki migratsiya oqimlari hamda urban

rivojlanishning mintaqaviy xususiyatlari o'rganiladi. Olmaota, Ostona va Shymkent shaharlari misolida urban transformatsiya jarayonlari yoritilib, urbanizatsiyaning ijobiy va salbiy oqibatlari baholanadi. Tadqiqot natijalari Qozog'iston urban modelining o'ziga xos jihatlarini aniqlash hamda barqaror urban rivojlanish istiqbollari belgilashga xizmat qiladi.

ПРОЦЕССЫ УРБАНИЗАЦИИ В КАЗАХСТАНЕ В КОНЦЕ XX — НАЧАЛЕ XXI ВЕКА

Шохиста Хамракулова

Доцент кафедры всемирной истории

Самаркандский государственный университет имени Шарофа Рашидова

Электронная почта: hamroqulovashohista@gmail.com

Самарканд, Узбекистан

О СТАТЬЕ

<p>Ключевые слова: Казахстан, урбанизация, мегаполис, агломерация, Алматы, Астана, демография.</p>	<p>Аннотация: В статье анализируются процессы урбанизации в Республике Казахстан в конце XX – начале XXI века и этапы превращения крупных городов в мегаполисы. Исследуются экономические, демографические и территориальные факторы урбанизации, внутренние миграционные процессы и региональные особенности городского развития. На примере Алматы, Астаны и Шымкента раскрываются особенности городской трансформации, а также оцениваются положительные и отрицательные последствия урбанизации.</p>
---	---

Kirish. Urbanizatsiya zamonaviy jamiyat taraqqiyotining muhim ko'rsatkichlaridan biri hisoblanadi. XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab Qozog'iston hududida urbanizatsiya jarayonlari jadal rivojlanib, mamlakat aholisining katta qismi shaharlarda yashay boshladi.

Mustaqillik yillarida urban rivojlanish yangi bosqichga ko'tarildi. Bozor iqtisodiyotiga o'tish, xorijiy investitsiyalar oqimi va ichki migratsiya natijasida yirik shaharlar iqtisodiy va demografik markazlarga aylandi.

Urbanizatsiyaning jadallashuvi Olmaota, Ostona va Shymkent shaharlari rivojlanishida yaqqol namoyon bo'ldi.

Maqolaning maqsadi Qozog‘istonda urbanizatsiya jarayonlarining shakllanishi, rivojlanishi va megapolislar paydo bo‘lishiga ta’sir etgan omillarni tahlil qilishdan iborat.

Adabiyotlar tahlili. Qozog‘iston urbanizatsiyasi masalalari Akhmetova A. [2], Nakipova G.[3], Pogodin S, Turemuratov O.[7], Petrova M., Muratova R [6] va boshqa tadqiqotchilar tomonidan keng o‘rganilgan.

Mazkur tadqiqotlarda urbanizatsiya sur‘atlari, aglomeratsiyalar shakllanishi, demografik o‘zgarishlar va ichki migratsiya oqimlari tahlil qilingan. So‘nggi yillarda urban rivojlanishning ekologik va ijtimoiy oqibatlariga ham alohida e’tibor qaratilmoqda.

Tadqiqotda tarixiy-tahliliy, statistik, qiyosiy va geografik metodlardan foydalanildi.

MUHOKAMA Qozog‘iston Respublikasida urbanizatsiya jarayonlari bir necha tarixiy bosqichlarda shakllanib, mamlakatning siyosiy, iqtisodiy va demografik rivojlanish xususiyatlari bilan chambarchas bog‘liq holda kechgan. Sovet davrida amalga oshirilgan keng ko‘lamli industrializatsiya siyosati natijasida Qarag‘anda, Temirtau, Pavlodar, Ust-Kamenogorsk va Ekibastuz kabi yirik sanoat markazlari vujudga keldi. Mazkur shaharlar tog‘-kon, metallurgiya va energetika tarmoqlarining rivojlanishi hisobiga tez sur‘atlarda o‘sib, mamlakat urban tizimining asosiy tayanch nuqtalariga aylandi [1].

Biroq 1990-yillarda Sovet Ittifoqining parchalanishi va bozor iqtisodiyotiga o‘tish bilan bog‘liq murakkab transformatsion jarayonlar urban rivojlanishga sezilarli ta’sir ko‘rsatdi. Iqtisodiy inqiroz, sanoat korxonalarining yopilishi, ishlab chiqarish hajmlarining qisqarishi hamda aholi migratsiyasining kuchayishi natijasida ayrim hududlarda deurbanizatsiya tendensiyalari kuzatildi. Ayniqsa, mamlakatning shimoliy va sharqiy viloyatlarida aholi sonining kamayishi, mehnat resurslarining boshqa hududlarga va xorijiy davlatlarga ko‘chib ketishi urban rivojlanish sur‘atlarining pasayishiga olib keldi. Tadqiqotchilar ushbu davrni Qozog‘iston urban tizimining qayta shakllanish bosqichi sifatida baholaydilar [5].

XXI asr boshlaridan boshlab mamlakat iqtisodiyotida kuzatilgan barqaror o‘sish urbanizatsiya jarayonlariga yangi sur‘at bag‘ishladi. Xususan, neft-gaz sanoatining jadal rivojlanishi, xorijiy investitsiyalar oqimining ortishi hamda qurilish va xizmat ko‘rsatish sektorlarining kengayishi yirik shaharlarga migratsiya oqimlarini kuchaytirdi. Natijada urban aholi soni muntazam ravishda ortib bordi.

Mazkur jarayonlarda Olmaota, Ostona va Shymkent shaharlari alohida o‘rin egalladi. Olmaota mamlakatning moliyaviy, ilmiy va madaniy markazi sifatidagi mavqeini saqlab qolgan bo‘lsa, 1997-yilda poytaxtning ko‘chirilishi natijasida Ostona siyosiy va ma’muriy boshqaruv markaziga aylandi. Shymkent esa demografik salohiyati, sanoat bazasi va geografik joylashuvi

tufayli janubiy mintaqaning eng yirik iqtisodiy markazi sifatida shakllandi. Mazkur megapolislar iqtisodiy faollik, investitsiyalar va innovatsion resurslarning asosiy qismi jamlangan hududlarga aylandi [8].

Urbanizatsiya jarayonlarining jadallashuvi ichki migratsiya oqimlarining kuchayishiga, aholi va iqtisodiy resurslarning yirik shaharlarda konsentratsiyalashuviga olib keldi. Shu bilan birga, Olmaota va Ostona atrofida yirik aglomeratsiyalar shakllanib, xizmat ko'rsatish sektori, transport-logistika tizimlari hamda zamonaviy infratuzilmaning rivojlanishi uchun qulay sharoit yaratildi. Bu esa urban markazlarning milliy iqtisodiyotdagi rolini yanada mustahkamladi.

Shu bilan birga, urbanizatsiyaning tezlashuvi qator ijtimoiy-iqtisodiy va ekologik muammolarni ham yuzaga keltirdi. Xususan, yirik shaharlarda atmosfera havosining ifloslanishi, transport tirbandliklarining ortishi, uy-joy narxlarining keskin qimmatlashuvi hamda hududlararo rivojlanish nomutanosibligining kuchayishi urban rivojlanishning dolzarb muammolari sifatida namoyon bo'lmoqda. Ayniqsa, investitsiyalar va iqtisodiy faollikning asosan megapolislarda jamlanishi ayrim periferiya hududlarining nisbatan sust rivojlanishiga sabab bo'lmoqda. Shu bois urbanizatsiya jarayonlarini samarali boshqarish, hududiy muvozanatni ta'minlash va ekologik barqarorlikni mustahkamlash Qozog'istonning zamonaviy urban siyosatidagi ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi.

Natija. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, Qozog'iston Respublikasida urbanizatsiya jarayonlari mustaqillik yillarida izchil va barqaror sur'atlarda rivojlanib borgan. Mamlakatda shahar aholisi ulushining muntazam ortib borishi natijasida 2024-yilga kelib urban aholi salmog'i 62 foizdan oshgan [12]. Tadqiqot davomida Olmaota, Ostona va Shymkent shaharlari urban rivojlanishning yetakchi markazlari sifatida shakllangani hamda iqtisodiy, demografik va infratuzilmaviy salohiyatning asosiy qismi aynan ushbu shaharlarda jamlanganligi aniqlandi [11].

Shuningdek, ichki migratsiya jarayonlari tahlili aholi harakatining asosan yirik shaharlar va aglomeratsiyalar tomon yo'nalayotganini ko'rsatdi [13]. Mazkur tendensiya urban markazlarda mehnat bozori imkoniyatlarining kengayishi, investitsion faollikning ortishi va xizmat ko'rsatish sohasining jadal rivojlanishi bilan izohlanadi. Natijada urbanizatsiya mamlakat iqtisodiy o'sishiga, xizmatlar sektorining kengayishiga hamda zamonaviy infratuzilmaning shakllanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda [9].

Biroq urbanizatsiya jarayonlarining jadallashuvi ayrim muammolarni ham yuzaga keltirmoqda. Xususan, yirik shaharlarda ekologik yuklamaning ortishi, atmosfera havosining ifloslanishi, transport tirbandliklari, uy-joy ta'minoti bilan bog'liq masalalar hamda ijtimoiy tabaqalanishning kuchayishi urban rivojlanishning dolzarb muammolari sifatida namoyon

bo'lmoqda. Shu bois urban siyosatda iqtisodiy samaradorlik bilan bir qatorda ekologik barqarorlik va ijtimoiy muvozanatni ta'minlash masalalariga ham alohida e'tibor qaratish zarur [12].

Xulosa. Qozog'iston Respublikasida urbanizatsiya jarayonlari XX asr oxiri va XXI asr boshlaridagi ijtimoiy-iqtisodiy hamda siyosiy transformatsiyalarning muhim tarkibiy qismi sifatida namoyon bo'ldi. Mustaqillikning dastlabki yillarida iqtisodiy inqiroz, ishlab chiqarishning qisqarishi va migratsion siljishlar natijasida ayrim hududlarda deurbanizatsiya tendensiyalari kuzatilgan bo'lsa-da, XXI asr boshlaridan boshlab iqtisodiy barqarorlashuv va bozor islohotlarining chuqurlashuvi urban rivojlanishning yangi bosqichini boshlab berdi.

Mamlakatda urbanizatsiya darajasi izchil o'sib brogan. Bu holat urban makonning kengayishi, iqtisodiy faoliyatning yirik shaharlarda konsentratsiyalashuvi hamda ichki migratsiya oqimlarining kuchayishi bilan chambarchas bog'liqdir. Ayniqsa, Olmaota, Ostona va Shymkent shaharlari mamlakat urban tizimining tayanch markazlari sifatida shakllanib, investitsiyalar, innovatsiyalar, moliyaviy resurslar va malakali mehnat kuchining asosiy qismi aynan shu hududlarda jamlangan.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, yirik shaharlar Qozog'iston iqtisodiy rivojlanishining «o'sish qutblari» vazifasini bajarmoqda. Ular nafaqat iqtisodiy modernizatsiya jarayonlarini jadallashtirmoqda, balki xizmat ko'rsatish sohasi, ilm-fan, ta'lim, transport-logistika va zamonaviy infratuzilmaning rivojlanishiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Shu bilan birga, megapolislarning jadal o'sishi urban aglomeratsiyalar shakllanishiga, hududiy integratsiya jarayonlarining chuqurlashishiga ham xizmat qilmoqda.

Biroq urbanizatsiya jarayonlarining tezlashuvi qator tizimli muammolarni ham yuzaga keltirmoqda. Jumladan, hududiy rivojlanishdagi nomutanosibliklarning kuchayishi, kichik va o'rta shaharlarning iqtisodiy salohiyatining pasayishi, ekologik muammolar, transport infratuzilmasiga tushayotgan yuklamaning ortishi hamda uy-joy bozorida keskin o'zgarishlar urban rivojlanishning asosiy chaqiriqlari sifatida namoyon bo'lmoqda. Ayniqsa, iqtisodiy faollik va investitsiyalarning asosan yirik shaharlarda jamlanishi ayrim mintaqalarning rivojlanish sur'atlariga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Shu nuqtai nazardan, Qozog'istonning kelgusidagi urban siyosati hududiy muvozanatni ta'minlash, iqtisodiy diversifikatsiyani kuchaytirish, kichik va o'rta shaharlarni qo'llab-quvvatlash hamda ekologik barqaror rivojlanish tamoyillarini keng joriy etishga qaratilishi lozim. Faqat shunday yondashuv orqaligina urbanizatsiyaning ijobiy natijalaridan samarali foydalanish va uning salbiy oqibatlarini minimallashtirish mumkin bo'ladi.

Umuman olganda, Qozog‘iston urbanizatsiya modeli postsovet makonidagi eng dinamik rivojlanayotgan urban tizimlardan biri bo‘lib, uning tajribasi Markaziy Osiyo davlatlarida zamonaviy urban siyosatni shakllantirish va hududiy rivojlanish strategiyalarini ishlab chiqishda muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Abilov A.J. Evolution of Architectural and Urban Planning of Kazakhstan. – Almaty, 2015. – 223 p.
2. Akhmetova A.S., Nakipova G.N. The Development of Urbanization Processes in the Republic of Kazakhstan and Abroad: A Comparative Analysis // Bulletin of the Karaganda University. Economy Series. – 2024. – № 3. – P. 22–36.
3. Akhmetova A., Zhidkoblinova O. Analysis of Urbanization Processes in the Republic of Kazakhstan // Public Administration and Civil Service. – 2024. – № 4(91). – P. 158–174.
4. Altaev A.Sh., Kozhakeeva L.T. Urbanization and Dynamics of Changes in the Number of Urban Population in Kazakhstan (2000–2017) // Bulletin of Karaganda University. – 2020. – P. 85–94.
5. Bodauhan K., Zhenskhan D., Samatova Zh. Urbanization: Demographic and Social Problems in the Northern Regions of Kazakhstan // Economic Series of the Bulletin of L.N. Gumilyov ENU. – 2023. – № 4. – P. 50–64.
6. Petrova M., Muratova R., Baigojaeva D. Socio-economic Aspects and Risks of Urbanization in Kazakhstan // Business Management. – 2023. – Vol. 33. – № 3. – P. 53–71.
7. Pogodin S.N., Turemuratov O.Zh. Urbanization as a Global Trend on the Example of Kazakhstan // Eurasia Integration. – 2024. – Vol. 27. – Issue 3. – P. 114–122.
8. Zhenskhan D., Alipbeki O. In Situ Urbanization in Northern Kazakhstan // GeoJournal. – 2025.
9. Maxrova A.G., Safronov S.G. Urban Agglomerations of Kazakhstan: Growth and Challenges. – Moscow, 2023. – 214 p.
10. [Statista-Urbanization in Kazakhstan 1960–2024] (https://www.statista.com/statistics/455854/urbanization-in-kazakhstan/?utm_source=chatgpt.com)
11. [Statista – Largest Cities in Kazakhstan 2026] (https://www.statista.com/statistics/436258/largest-cities-in-kazakhstan/?utm_source=chatgpt.com)
12. [Bureau of National Statistics of Kazakhstan] (https://stat.gov.kz/?utm_source=chatgpt.com)

13. [The Astana Times – Kazakhstan’s Migration Flows Lean Strongly Toward Cities]
(https://astanatimes.com/2025/09/kazakhstans-migration-flows-lean-strongly-toward-cities/?utm_source=chatgpt.com)